

Участь України в соціальній та гуманітарній діяльності ООН

(Доповідь на міжнародній конференції «60-річчя ООН: осмислення звершень та шляхи посилення ефективності в XXI столітті»)

Степан Віднянський народився у 1951 р. в Ужгороді. Закінчив історичний факультет Ужгородського державного університету (1973). Понад 30 років працює в Інституті історії України НАН України, де з 1991 р. очолює відділ всесвітньої історії та міжнародних відносин. Досліджує широке коло проблем нової та новітньої історії країн Центрально-Східної Європи, міжнародних відносин та міжнародних зв'язків України у XIX—XX ст., автор близько 200 наукових праць, у тому числі понад 30 індивідуальних та колективних монографій, навчальних посібників з історії. Відповідальний редактор міжвідомчого збірника наукових праць «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки». Доктор історичних наук,

професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат премії НАН України за кращу наукову працю з історії боротьби за незалежність України та розбудову української державності (2001).

У зверненні міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка до дипломатів з приводу 60-ї річниці Організації Об'єднаних Націй було, зокрема, наголошено, що українці глибоко усвідомлюють її унікальне значення для зміцнення миру, поступу людства і розвитку міжнародних відносин. Цей ювілей має і власний «український вимір», пов'язаний зі становленням української державності та її дипломатії. До здобуття незалежності Україною (1991) трибуна ООН була чи не єдиним дієвим інструментом, завдяки якому наша країна могла реалізовувати себе як повноправний член міжнародного співтовариства.

Крім питань гарантування міжнародного миру та безпеки — головного напрямку своєї діяльності, — Організація Об'єднаних

Націй із самого початку свого існування виступає як координатор розв'язання світових соціальних, економічних та гуманітарних проблем, пряму участь у якому бере й Україна — одна з держав-засновниць ООН. Зазначені проблеми на початку ХХІ століття в умовах глобалізації суттєво загострились у силу накопичення соціальних суперечностей у світі, зубожіння найбідніших країн та наявності нестабільності у державах з перехідними економіками.

Невпинне зростання чисельності населення Землі супроводжується нерівномірним розподілом суспільного багатства та різноманітних ресурсів між бідними та багатими країнами світу. Мільярди людей живуть у умовах абсолютної бідності, не мають доступу до чистої питної води та елементарного медичного обслуговування, є неписьменними, а їхні діти позбавлені можливості відвідувати школи. Водночас інтенсивна експлуатація природних ресурсів розвинутими країнами світу ускладнює глобальну екологічну ситуацію.

У Статуті ООН положення про «соціальну діяльність», що колись містилося і в Статуті Ліги Націй, перетворилося у всеосяжну рекомендацію щодо міжнародного економічного та соціального співробітництва з метою досягнення стабільності та благополуччя, котрі визнаються як найважливіші умови мирних відносин між державами. Одним з основоположних принципів ООН одразу було зафіксовано «здійснення спільних зусиль задля поліпшення життя людей: викорінення злиденності, хвороб та неграмотності у світі».

За роки існування ООН стала очевидною потреба активізації практичного втілення саме цього принципу, котрий все більше вирізьблюється у поступі глобальної політики і відповідно потребує значних зусиль та ефективних дій світової спільноти. Нинішні плани реформування Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОР) є свідченням розуміння такої ситуації.

Організація Об'єднаних Націй протягом багатьох десятиліть виконувала надзвичайно важливу функцію поширення принципів і засад справжнього гуманізму, була «всесвітнім рупором» соціальної справедливості та людяності і нині прийшов час рішучого зміцнення практичного змісту цього принципу.

Загалом стратегічне планування ООН у вирішенні цих проблем здійснюється на засадах визначення десятирічних завдань. Зокрема, впродовж 90-х років ХХ ст. не були остаточно вирі-

шені завдання, які ставили перед собою спеціалізовані установи ООН. Так і не відбулося різкого підвищення економічного зростання у країнах, які розвиваються. Фактично не здійснювали заходи, покликані сформуванню «нового світового економічного порядку». Стратегія формування сталого розвитку економіки, збалансованого між використанням людських ресурсів та екологічною безпекою, наштотувалася на відсутність реальних важелів впливу ООН на транснаціональні корпорації, які залишаються основними гравцями у міжнародній валютно-фінансовій та торговельній системах.

Натомість мобілізація зусиль з метою вирішення проблем розвитку технічних і управлінських кадрів у найменш розвинутих країнах відбувається, головним чином, за рахунок їхніх незначних ресурсів. У подоланні злиднів також малозначущою є роль скорочення непомірних військових витрат, які тим часом постійно зростають з огляду на збільшення кількості регіональних та громадянських війн.

На тлі такого, досить складного, становища справ Україна все-таки намагається зробити свій внесок у процес розвитку більш гуманної цивілізації ХХІ століття. Більше того, для України, яка й сама опановує складних, глибоких системних перетворень, це, безумовно, є ще одним важливим чинником реальної інтеграції у вирішення Організацією Об'єднаних Націй проблем нинішнього мінливого глобального середовища.

Слід зазначити, що фахівці неодноразово звертали увагу на занадто велику кількість програм ООН, які покликані здійснювати реалізацію рішень у соціальній та економічній сферах. Серед найважливіших програм, участь в яких бере Україна, Програма розвитку ООН (ПРООН), Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) та ін. Досить широка також мережа органів ООН: Конференція ООН з питань торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Управління Верховного комісара у справах біженців (УВКБ), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Фонд у галузі народонаселення (ЮНФПА), Центр ООН із середовища існування (ХАБІТАТ), Всесвітня продовольча рада тощо. Аналогічні департаменти в Секретаріаті ООН фактично дублюють ці самі функції.

Тим часом центральним органом ООН із зазначених питань залишається ЕКОСОР. Україна наполягає на пріоритетності його роботи у напрямку виведення на якісно новий рівень бага-

тостороннього економічного співробітництва. Саме це, на думку України, мало сприяти інтеграції країн з перехідною економікою у світову систему, адже ринкова економіка становить складну сукупність інституційних механізмів, традицій і норм, формування яких вимагає використання світового досвіду. Своєю чергою, Україна набуває цей досвід у процесі активної діяльності в структурах ЕКОСОР. Наприклад, у 1994–1997 рр. як член комітету із питань науки і техніки в цілях розвитку, у 1991–1994 та 1995–1999 рр. — у комітеті з питань соціального розвитку, а в 1994–1997 рр. — у комісії з наркотичних засобів. Це дало змогу залучити структури ООН до розв’язання зазначених проблем в Україні.

У контексті вирішення проблем сталого розвитку Україна послідовно виступає за максимально можливе списання багатшими країнами зовнішньої заборгованості держав, які розвиваються. Зокрема, у березні 1995 р. на копенгагенській Всесвітній зустрічі на найвищому рівні в інтересах соціального розвитку президент України наголошував, що стабільний розвиток є необхідною передумовою не тільки для підтримування систем безпеки на глобальному, регіональному та національному рівнях, а й передумовою існування і гармонійного розвитку всієї цивілізації.

Після цього форуму пріоритетне місце в соціальній та економічній діяльності ООН посіла боротьба з бідністю. За підсумками саміту Тисячоліття, який відбувся у жовтні 2000 р. в Нью-Йорку, група експертів розробила пропозиції для реалізації цілей «Декларації тисячоліття» ООН у сфері розвитку та виклала їх у доповіді «Інвестування у розвиток: практичний план для досягнення цілей розвитку Тисячоліття». Проте ключовою перешкодою реалізації цих планів залишаються проблеми фінансових та інших ресурсів. Зокрема, стратегічна мета, проголошена в історичній «Декларації тисячоліття» — до 2015 р. наполовину зменшити планетарну бідність, — нині перебуває під загрозою зриву. Незважаючи на внутрішні проблеми, Україна має достатній потенціал для того, щоб інтегруватися в цю складну і відповідальну роботу світової спільноти.

Ще у жовтні 1995 р. Україна запропонувала створити Ряду економічної безпеки з метою визначення стратегічних перспектив розвитку людства, однак ця пропозиція «заблудилася» у дипломатичних коридорах. Проте наша країна продовжила

конструктивну роботу у 1995—1997 рр. у Комісії з питань стабільного розвитку, а в 1997—1999 рр. — у Комітеті з питань програм та координації. У 1996—1998 рр. Україна працювала у виконавчій раді Програми розвитку ООН.

Авторитет, здобутий Україною у спеціалізованих установах ООН, дозволяє нашій країні брати безпосередню участь у вирішенні інших першочергових проблем. Зокрема, у січні 2003 р. Представник України при ООН В. Кучинський на рік був обраний віце-головою Економічної і Соціальної Ради ООН¹. Україна також розвиває співробітництво з регіональними комісіями ЕКОСОР. У травні 2005 р. у Сантьяго міністр закордонних справ України Б. Тарасюк взяв участь у роботі Економічної комісії ООН для Латинської Америки і Карибського басейну (СЕРАС)².

У жовтні 2003 р. уряд України ухвалив рішення про вступ до продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО)⁴, яка ставить за мету покращання харчування і підвищення рівня життя та продуктивності сільського господарства, покращання системи глобального розподілу продуктів харчування. В процесі реалізації цих завдань ФАО здійснює інвестиції в сільське господарство різних країн світу, сприяє збереженню природних ресурсів, створює та реалізує спеціальні програми діяльності. Зважаючи на важливість вирішення цих завдань, 25 листопада 2003 р. Україна прийняла Статут Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, ухвалений 16 жовтня 1945 р. у м. Квебеку. Основною метою нашої діяльності у зазначеній організації є взаємодія в заходах з подолання голоду в країнах, які розвиваються, або зазнали лиха внаслідок посух, подолання продовольчої кризи в окремих регіонах планети, налагодження діалогу між багатими та бідними країнами з питань ведення сільського господарства та заходів із забезпечення продовольчої безпеки в світі.

Україна також взаємодіє з конференцією ООН з питань торгівлі і розвитку, покликаною сприяти торгівлі між країнами, які розвиваються, а також встановленню більш справедливого товарообігу між розвинутими країнами та країнами «третього світу».

Серед усього спектра гуманітарно-правових проблем, якими опікується ООН, слід виділити питання боротьби із злочинністю, насамперед організованою, оскільки завдяки своєму зв'язку

із корупцією та обігом наркотиків вона швидко підриває засади легальної національної економіки. У 1991 р. Україна підтримала ідею створення ефективної програми ООН в галузі запобігання злочинності. Було виокремлено пріоритетні проблеми, такі як національна та транснаціональна злочинність, відмивання брудних коштів. У грудні 2003 р. у мексиканському місті Меріда Україна взяла участь у конференції ООН з приводу підписання конвенції ООН з боротьби проти корупції⁵.

Період 1991—2000 рр. було оголошено ООН Десятиріччям боротьби з наркоманією. Україна також підтримала Міжнародну програму ООН з контролю за наркотичними засобами. Восени 1994 р. в Києві було підписано угоду про створення установ та вдосконалення заходів контролю за обігом наркотичних засобів.

Всі зазначені проблеми залишаються на порядку денному співробітництва України зі спеціалізованими структурами ООН. Це підтвердив 15 січня 2005 р. президент України В. Ющенко, який провів переговори з директором регіонального бюро Програми розвитку ООН по Європі та СНД Кальманом Межеєм, який презентував доповідь експертів про «нову хвилю реформ» в Україні⁶. А в червні 2005 р. Виконавча рада Програми розвитку ООН і Фонду ООН у сфері народонаселення в Нью-Йорку розглянула проект програми співробітництва ПРООН з Україною на 2006—2010 роки. Для реалізації проєктів зазначеної програми Україні планується виділити майже 80 млн дол. на наступний п'ятирічний термін⁷.

В останні роки активізувалась діяльність України у відстоюванні гуманітарних цінностей ООН. Як відомо, система гуманітарних цінностей Об'єднаних Націй є досить розгалуженою. Вона включає вирішення нагальних гуманітарних проблем, які загострилися в умовах формування нового світового порядку та міждержавних і громадянських війн.

Десять років тому (1995) за даними Управління у справах біженців Верховного комісара ООН у світі було понад 27 мільйонів біженців. На жаль, і через десятиріччя ситуація майже не покращилася. Масовим явищем стала так звана економічна міграція. Україна, незважаючи на власні економічні проблеми, з розумінням ставиться до проблем біженців та завдань ООН, яка опікується їхніми потребами.

Важливим напрямком гуманітарної діяльності ООН є розвиток міжнародної співпраці в галузі захисту та становлення культурних і духовних цінностей різних цивілізацій. Україна активно співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Як відомо, ООН оголосила 90-ті роки ХХ ст. «Всесвітнім десятиріччям розвитку культури». В 1990 р. в Києві відбувся європейський семінар з питань збереження і розвитку фольклору. 12 квітня 1991 р. у столиці України з візитом побував тодішній Генеральний директор Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури Ф. Майор, який вручив українському керівництву сертифікат про включення Софійського собору та Києво-Печерської лаври до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Новий етап співпраці України з міжнародною організацією з питань освіти, науки і культури розпочався зі здобуттям Україною незалежності, яка приєдналася до низки конвенцій ЮНЕСКО, таких як «Про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та переданню права власності на культурні цінності», «Про захист всесвітньої культурної і природної спадщини», ратифікувала міжнародні конвенції з питань повернення культурних цінностей, експропрійованих у роки Другої світової війни. У 1995—1999 рр. Україна була членом Міжнародного комітету з питань сприяння поверненню культурних цінностей країнам їхнього походження або їхньої реституції у випадку незаконного привласнення.

Українські освітні установи та інституції, що займаються питаннями культури, виконують різноманітні проекти ЮНЕСКО, беруть участь у міжнародних дослідженнях, використовуючи інтелектуальний потенціал цієї авторитетної міжнародної організації для набуття передового досвіду в різних галузях знань.

У 1995 р. Україну обрали до Виконавчої ради ЮНЕСКО, а у листопаді 1995 р. була створена Національна комісія України у справах ЮНЕСКО, до якої увійшли визнані фахівці в галузі освіти, науки, мистецтва, літератури. В Україні діє асоціація клубів та асоційованих шкіл ЮНЕСКО. Так, у січні 2003 р. у Вінниці відбувся Міжнародний фестиваль асоційованих шкіл ЮНЕСКО, на який було запрошено учасників з 30 країн світу. В Україні діє 30 таких шкіл⁸. Крім того, в галузі освіти Україна активно співпрацює з ЮНЕСКО в процесі підготовки вчителів, розширення доступу жінок до освіти, психологічної, мов-

ної, професійної освіти. Україна підтримала ідею створення багатосторонньої мережі європейських університетів, а у 2005 р. приєдналася до Болонського процесу.

12 вересня 1997 р. на засіданні Національної комісії України у справах ЮНЕСКО було розглянуто перспективний план співробітництва в питаннях визнання історичних пам'яток України культурним надбанням людства. У листопаді 1997 р. на 24-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО Україна запропонувала резолюції про участь ЮНЕСКО у святкуванні 2000-річчя Християнства та про запобігання нелегальному обігу культурних цінностей. Також Україну обрано до міжурядового комітету програми ЮНЕСКО з інформатики, де ініціювала розробку Міжнародної конвенції про боротьбу з комп'ютерним тероризмом.

У вересні 2000 р. під час візиту до Києва Генерального директора ЮНЕСКО К. Мацуури мова йшла про включення історичного центру Києва, який прикрашають Софія Київська, Києво-Печерська Лавра, а також історичний центр Львова до Реєстру всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. 26 – 28 вересня 2003 р. відбувались святкування 500-річчя взятого під патронат ЮНЕСКО Бахчисарайського ханського палацу.

Свідченням вшанування світовою громадськістю пам'яті про трагічні сторінки української історії став Тиждень пам'яті жертв голодомору 1932 – 1933 років, який відбувся в Нью-Йорку у листопаді 2003 р. Як офіційний документ 58-ї сесії ГА ООН було опубліковано «Заяву з приводу голодомору». А у травні 2005 р. у Парижі урочисто відзначили 50-річчя членства України в ЮНЕСКО. Було організовано, зокрема, виставку, присвячену трипільській культурі⁹.

Реалізуючи стратегію відкриття України для іноземних туристів, наша країна налагоджує зв'язки з Всесвітньою туристичною організацією, створеною 2003 р., зі штаб-квартирою в Мадриді.

Україна активно співпрацює також з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), основними напрямками діяльності якого є забезпечення дітей якісним медичним обслуговуванням, освітою, надання невідкладної соціальної допомоги. У грудні 1996 р. ЮНІСЕФ відзначила 50-річчя свого створення. На спеціальній конференції обговорювались проблеми реалізації прийнятої 1989 р. Конвенції ООН про права дітей. Зазначений доку-

мент оголошував рівність всіх дітей, пріоритет інтересів дітей над політичними та суспільними проблемами, проголошувалося право кожної дитини на індивідуальний розвиток, дорослі зобов'язувались рахуватись із думкою дитини. Проте реальна картина в світі ще дуже далека від цього ідеалу. Учасники конференції зазначали, що щорічно без медичної допомоги вмирає майже 11 млн дітей, для 5 млн дітей світ не може навіть гарантувати питну воду та їжу, до 250 млн дітей у віці від 5 до 14 років не навчаються в школі, більше 28 млн дітей працюють, їх використовують під час військових конфліктів.

У 1996–1998 рр. Україна працювала у Виконавчому комітеті Дитячого фонду ООН, який був покликаний проводити узгоджувальну політику в рамках реалізації оголошених програм. У квітні 1997 р. Постійний представник України при ООН А.Зленко провів переговори щодо інтенсифікації діяльності в Україні ЮНІСЕФ та Програми розвитку ООН. У січні 2004 р. постійний представник України при Раді Безпеки ООН М. Кулик взяв участь у спеціальному засіданні РБ ООН, присвяченому захисту дітей під час збройних конфліктів¹⁰. Нарешті 1 березня 2004 р. у Києві Україна та ЮНІСЕФ підписали угоду про допомогу безпритульним дітям, точна кількість яких в Україні не встановлена. 10 травня 2005 р. співачка Руслана Лижичко стала послом доброї волі ЮНІСЕФ. Загалом Україні ще потрібно чимало попрацювати, аби вирішити нагальні гуманітарні проблеми у тісній співпраці з програмами та установами ООН.

Не менше проблем спостерігається в регулюванні відносин людей із навколишнім природним середовищем. Зокрема, бурхливий індустріальний розвиток країн «третього світу», який відбувався впродовж 60-х років ХХ ст., поставив проблему «меж зростання». Досить швидко з'ясувалось, що природних ресурсів фізично не вистачає для забезпечення зростаючих потреб людства, яке переживало демографічний вибух у найбідніших країнах «третього світу».

У 1972 р. була створена програма ООН з навколишнього середовища, покликана налагоджувати міжнародне співробітництво у справі захисту та покращання довкілля. Європейська економічна комісія ООН розробила Конвенцію про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, а також Конвенцію про захист диких флори та фауни і природних середовищ їхнього існування в Європі (1979).

Проте в епіцентрі екологічних проблем України перебуває Чорнобиль. Через майже 20 років після трагічного 26 квітня 1986 р. питання безпеки на атомних станціях залишається ключовим. Після Чорнобильської катастрофи була укладена Угода про прогнозування, недопущення та надання допомоги у разі природних та техногенних катастроф (1987). Наша країна продовжує наполягати на тому, що чорнобильська трагедія, як проблема планетарного масштабу, потребує уваги ООН.

Питанням боротьби з наслідками Чорнобильської катастрофи приділяють увагу як сама Організація Об'єднаних Націй, так і спеціалізовані установи системи ООН: МАГАТЕ, ЮНЕСКО, ВООЗ, ЮНІДО. Наприклад, МАГАТЕ до 1990 р. здійснило міжнародний проект оцінки радіологічних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і вжитих захисних заходів. Проте не всі в Україні погодились із експертною оцінкою щодо впливу аварії на здоров'я людей, адже результати досліджень українських вчених виявились не такими оптимістичними.

Ще на 46-й сесії Генеральної Асамблеї ООН Україна оголосила міжнародний конкурс на кращий проект об'єкту «Укриття» над зруйнованим четвертим блоком Чорнобильської АЕС та екологічно безпечну систему. У березні 1992 р. керівництво України, Білорусі, Росії звернулось до ООН із закликом надати нового потужного імпульсу міжнародній програмі подолання наслідків аварії на ЧАЕС. Восени того ж року Виконавча Рада ЮНЕСКО ухвалила резолюцію про розробку спеціального проекту «ЮНЕСКО — Чорнобиль». Фінансування цієї позабюджетної програми передбачалось здійснювати зі спеціального фонду, який формувався з благодійних внесків з різноманітних джерел. На 25-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у листопаді 1993 р. Україна, Білорусь та Росія акцентували увагу на потребі пролонгації зазначеної програми.

У десяту річницю Чорнобильської катастрофи (1996) ООН оголосила 26 квітня Днем чорнобильської трагедії. У серпні 2000 р. в Україні побував Генеральний директор МАГАТЕ М. Барадей. Україна знову була обрана до Ради керуючих зазначеного агентства. У жовтні 2003 р. у Нью-Йорку Представник України в ООН В. Кучинський провів переговори з координатором допомоги ООН заступником Генерального секретаря Я. Егландом. Обговорювалась нова стратегія ООН у питанні подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

У листопаді 2003 р. на 58-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було розглянуто питання «Зміцнення міжнародного співробітництва та координації зусиль у справі вивчення, пом'якшення та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи»¹¹. Активність української дипломатії на чорнобильському напрямку почала приносити позитивні результати.

Наприклад, у лютому 2004 р. уряд Японії спільно з ООН прийняв рішення надати допомогу для реалізації проекту «Допоможемо фізичним особам подолати страх, проблеми та ризики в громадах, які постраждали від Чорнобильської аварії» в рамках Програми розвитку ООН у сумі понад 1 млн дол¹². У березні 2004 р. у Відні відбулось засідання «Чорнобильського фонду», участь в якому, зокрема, беруть МАГАТЕ, Всесвітня організація охорони здоров'я. Обговорювались проекти, пов'язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи. Врешті 26 квітня 2004 р. із спеціальною Заявою з приводу 18-ої річниці аварії на ЧАЕС виступив Генеральний секретар ООН К. Аннан. Він визнав, що міжнародна допомога постраждалим від техногенної трагедії має тривати. Проте грошей все ще не вистачає навіть на добудову комплексу «Укриття» над зруйнованим четвертим енергоблоком Чорнобиля.

Україна також надає важливого значення впровадженню проектів Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), яка має відігравати координуючу та стимулюючу функції в галузі реалізації зусиль, спрямованих на охорону довкілля. У 1990—1993 рр. Україна працювала у раді керуючих Програми ООН з навколишнього середовища. Наша країна підтримала ідею створення центру термінової екологічної допомоги.

У 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку. Було затверджено Декларацію Ріо, яку підтримала й Україна. Цей документ передбачає реалізацію стратегії глобального співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища, збереження біологічної різноманітності та вирішення завдань сталого екологічного розвитку. Україна наполягала на врахуванні специфічних інтересів країн з перехідною економікою.

28 листопада 1994 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про збереження біологічного розмаїття, яка була 1992 р. підписана на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро. Тим самим Україна зобов'язалась зберігати й раціонально викорис-

товувати біологічне розмаїття, захищати біологічні види, яким загрожує вимирання.

Все більше уваги ООН приділяє координації зусиль у боротьбі проти наслідків стихійних лих, які внаслідок кліматичних змін частішають. Тому у глобальному масштабі запекла боротьба точиться з питання дбайливого ставлення до клімату. Зокрема, в грудні 1997 р. у Кіото відбулась Міжнародна конференція з проблем глобальних кліматичних змін. Було підписано Кіотський протокол про обмеження емісії шкідливих для озонового шару Землі викидів. Адміністрація президента США Б. Клінтона підписала цей документ, проте не ратифікувала його. Наступна адміністрація Джорджа Буша молодшого відмовилась від Кіотського протоколу.

4 лютого 2004 р. Верховна Рада України ратифікувала Кіотський протокол до рамкової Конвенції ООН про зміну клімату. Наголошувалось, що у разі, коли кількісний показник антропогенних викидів буде зменшено нижче встановленого рівня, то різницю між фактичними показниками та встановленими можна передати іншій стороні на основі укладеної угоди, або зарахувати її в рахунок наступних років¹³.

Врешті 16 лютого 2005 р. набув чинності Кіотський протокол щодо захисту навколишнього середовища, який передбачає збереження обсягу викиду парникових газів до 2012 р. на рівні 1990 року. Водночас США все ще вважають Кіотський протокол «політичним документом, який не має наукового обґрунтування». З огляду на це 28 липня 2005 р. США, Австралія, Китай, Індія, Республіка Корея, Японія підписали Угоду про запровадження нових енергетичних технологій, яка розглядається як альтернатива Кіотському протоколу. Тихоокеанський пакт не є обов'язковим до виконання та не пропонує дієвих механізмів контролю і чітких термінів обмеження емісії шкідливих для клімату газів. Цей крок розглядається як превентивний захід, адже в листопаді 2005 р. на конференції в Монреалі країни-учасниці Кіотського протоколу мають розглянути заходи щодо залучення до нього держав, які поки що безвідповідально ставляться до екологічного перевантаження ресурсів Землі. На жаль, всі екологічні проекти поки що не змінили споживацької психології, завдяки якій активно споживаються ресурси, які не відтворюються.

Після краху тоталітарно-комуністичних режимів у країнах Центрально-Східної Європи, який не в останню чергу стався внаслідок перемоги ідей універсального захисту прав людини, проблема організації нового світового порядку, який би більше уваги звертав на права людини, залишається пріоритетним на порядку денному Організації Об'єднаних Націй.

У 1992 р., наприклад, ООН прийняла Декларацію прав національних, етнічних, релігійних, мовних меншин. Діють Конвенція проти тортур, Пакт економічних, соціальних і культурних прав. У червні 1993 р. у Відні відбулась Всесвітня конференція з прав людини. Чільне місце в підсумковій резолюції було надано проблемам захисту прав жінок, молоді, проблемі дискримінації людей похилого віку.

На початку ХХІ століття особлива увага правам людини приділяється у контексті взаємозв'язку між проблемою зростання народонаселення і розвитком. Зокрема, антиглобалісти вважають, що спроба встановлення контролю за народжуваністю у країнах «третього світу» є маневром країн, які належать до так званого «золотого мільярда» людства у спробі гарантування безпеки свого домінування, якому загрожував би демографічний вибух у найбідніших країнах світу. Крок до примусового контролю за народжуваністю розглядався як спроба різкого зменшення чисельності населення планети за рахунок мінімізації соціальної інфраструктури в країнах, які розвиваються, та примусового пониження рівня життя частини населення «золотого мільярда» до «срібного» рівня.

Найгостріший комплекс проблем стосується, зокрема, демографічного вибуху в найбідніших країнах світу та спроб контролю за народжуваністю. 1994 рік ООН проголосила Роком родини, адже стаття 16.3 Всесвітньої декларації прав людини 1948 р. чітко визначила родину «природною і фундаментальною групою людства».

У вересні 1994 р. в Каїрі за ініціативою Фонду ООН із забезпечення життєдіяльності населення (ЮНФРА) та неурядової Міжнародної федерації планування родини відбувалась конференція з проблем народонаселення. Пропонувалося переглянути результат аналогічної конференції 1984 р., яка рішуче засудила китайську практику державного примусового контролю за народжуваністю, та рекомендувати урядам усіх країн легалізувати аборти.

Міжнародна федерація планування родини вбачала в контролі за народжуваністю універсальний засіб вирішення будь-яких проблем, які стоять перед Об'єднаними Націями. Таким чином, Каїрська конференція стала ще одним етапом нав'язування політики та моралі країн «першого світу», яка полягає у пропаганді адюльтеру, сексуальної свободи та абортів державам «третього світу» під тиском фактору скорочення обсягу міжнародної допомоги. Спротив цим пропозиціям очолив Ватикан, який виступив проти легалізації абортів, евтаназії, генетичних маніпуляцій, врешті, насильницької репродуктивної політики.

США закликали країни третього світу скористатися китайським досвідом державного регулювання народжуваності шляхом запровадження контрацепції та абортів, як гарантій безпечного материнства. Напередодні гострих дискусій з цієї проблеми представники християнства, ісламу та іудаїзму категорично наполягали на тому, що кожна людина є особистістю, чиї права є природними. Тому людський ембріон не може бути знищений, проданий, подарований. Жодним способом не можна загрожувати його життю.

Адміністрація США, яка на каїрській зустрічі намагалась нав'язати нове бачення ролі родини, була вимушена погодитись на компромісний варіант зміни акцентів із ідеологеми «контролю за народжуваністю» на гуманістичний підхід надання більших можливостей жінкам. Цей варіант підтримала й Україна, яка на період 1996—1997 рр. мала представництва у Комітеті з питань народонаселення та розвитку.

Україна також брала участь у Четвертій всесвітній конференції жінок, яка у вересні 1995 р. відбувалась у Пекіні. Учасники зустрічі обговорили проблеми залучення жінок до всіх сфер суспільного життя та звернули увагу на факти гендерної нерівності. Увага акцентувалась на реальній рівності в оплаті за однакову роботу, захисті матерів, які працюють, справедливому просуванні по службі, рівності у родинному житті та тожності політичних прав, освіти жінок, що є передумовою для покращання їхнього здоров'я.

У внутрішньополітичному житті України вирішення проблем демографічної кризи та забезпечення гендерної рівності належить до одних з головних напрямків на наступні десять років.

Велика робота проводиться в Україні Верховним комісаром ООН з прав людини. Зокрема, помітна увага приділяється створенню національних правозахисних організацій. Також пріоритетне місце належить проблемі захисту прав біженців та переміщених осіб. Свій внесок у цю діяльність зробила Україна у 1996—1998 рр. як член Комісії з питань прав людини і підкомісії з питань запобігання дискримінації та захисту меншин.

10 грудня 1998 р. було відзначено п'ятдесятиріччя Загальної декларації прав людини, в якій вперше сформульовано міжнародні стандарти у цій сфері. Вони стали юридичним маркером у дотриманні прав і свобод людини. Україна, проголосивши незалежність і дотримання пріоритетів світових гуманістичних цінностей, всіяко впроваджує саме такий підхід як дієвий засіб гармонізації міжнародних відносин.

Після «помаранчевої революції» 2004 р. зовнішня політика України стала більш активно орієнтуватись на демократичні цінності захисту прав людини по всьому світі. При цьому все частіше світова громадськість звертає увагу на позитивний досвід України в цій сфері. Зокрема, на 55-му засіданні Виконкому програми Верховного комісара ООН у справах біженців з нагоди 50-річчя Конвенції про статус репатріантів наголошувалось на важливості досвіду України з інтеграції кримських татар.

Водночас найскладнішу комплексну проблему, яка перебуває в колі уваги ООН, становить СНІД. У 12 африканських країнах кожний десятий мешканець є ВІЛ-інфікованим, і серед них — 3 млн дітей, а більш ніж 11 млн дітей та підлітків в Африці втратили внаслідок епідемії СНІДу одного або двох батьків. У 2001 р. Україна в Раді Безпеці ООН висунула ініціативу проведення спеціального засідання, присвяченого впливу СНІДу на мир і безпеку в Африці. Наша делегація внесла пропозицію про скликання спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН для розроблення нової стратегії, методів і практичних дій для зміцнення міжнародного співробітництва в боротьбі зі СНІДом. Цю пропозицію, до якої приєдналися Канада, Коста-Ріка, Намібія, було офіційно передано Голові Генеральної Асамблеї. Це питання було внесено і розглядалося на порядку денному 54-ї сесії ГА ООН¹⁴.

Натомість глобальні фонди з боротьби зі СНІДом все ще незадоволені темпом реалізації їхніх грантів та проектів в Ук-

раїні¹⁵. Тим часом у спеціальному звіті організації «Трансатлантичні партнери проти СНІДу» зазначається, що загальна кількість ВІЛ-інфікованих в Україні становить від 450 до 500 тисяч осіб. На думку фахівців, ця хвороба становить небезпеку не тільки як інфекція. Профілактика і лікування її коштує значних коштів. Це означає, що найближчим часом Україна повинна буде виділити до 5 млрд доларів на лікування хворих на ВІЛ-СНІД. Такі само кошти держбюджет нині виділяє до Пенсійного фонду¹⁶.

У червні 2005 р. у Верховній Раді України відбулось засідання «круглого столу» на тему «За більшої свободи: забезпечення розвитку, безпеки і прав людини. Громадське обговорення доповіді Генерального секретаря ООН». Зокрема, розглядалися питання: подолання бідності, позбавлення страху, свобода жити в гідних людини умовах і, власне, зміцнення ООН. Учасники обговорення визнали, що безпека без розвитку, як і розвиток без безпеки неможливі. З метою забезпечення свободи життя в гідних людських умовах пропонувалось створити Демократичний фонд ООН¹⁷.

Отож, Україні в процесі досягнення європейських стандартів якості життя доведеться вирішити весь комплекс складних соціальних й гуманітарних проблем, починаючи з підвищення якості життя, освіти та здоров'я, боротьби зі СНІДом, дотримання прав людини, збереження довколишнього середовища.

¹ Урядовий кур'єр. — 2003. — 18 січня.

² Урядовий кур'єр. — 2005. — 5 травня.

³ Голос України. — 2004. — 20 березня.

⁴ Урядовий кур'єр. — 2003. — 25 жовтня.

⁵ Дзеркало тижня. — 2003. — 13—19 грудня. — № 48.

⁶ Киевский телеграф. — 2005. — 29 июля — 5 августа.

⁷ Голос України. — 2005. — 23 червня.

⁸ Голос України. — 2003. — 10 січня.

⁹ Урядовий кур'єр. — 2005. — 26 травня.

¹⁰ Голос України. — 2004. — 23 січня.

¹¹ Голос України. — 2003. — 23 листопада.

¹² Голос України. — 2005. — 20 липня.

¹³ Голос України. — 2004. — 5 лютого.

¹⁴ Нариси з історії дипломатії України. — К., 2001. — С. 683.

¹⁵ Голос України. — 2004. — 17 січня.

¹⁶ Голос України. — 2005. — 23 липня.

¹⁷ Голос України. — 2005. — 22 червня.